

JAVNI IZBOR III

Ova knjiga predstavlja znatno izmijenjenu i proširenu verziju *Javnog izbora II* iz 1989. Dodano je šest novih poglavlja, a nekoliko poglavlja iz prethodnog izdanja u velikoj je mjeri izmijenjeno. Uvelike je prošireno razmatranje empirijskog rada u predmetu javnog izbora. Kao i u prethodnim izdanjima, obuhvaćene su sve važnije teme vezane uz javni izbor: zašto postoji država, pravila glasovanja, federalizam, teorija klubova, dvostranački i višestranački izborni sustav, traženje rente, birokracija, interesne skupine, diktatura, veličina države, sudjelovanje glasača i politički poslovni ciklusi. Proučeni su i normativni problemi u javnom izboru, uključujući i normativnu analizu pravila obične većine, Bergson-Samuelsonove funkcije društvenog blagostanja, Arrow-Senove teoreme nemogućnosti, Rawlsovu teoriju društvenog ugovora i ustavnu političku ekonomiju Buchanana i Tullocka.

Dennis C. Mueller je profesor ekonomije na bečkom sveučilištu. Godinama je predavao na Sveučilištu Maryland. Profesor Mueller je autor *Public Choice II*, *Profits in the Long Run*, *Constitutional Democracy* i još četiriju knjiga, kao i brojnih članaka u vodećim referentnim časopisima. Također je i urednik *A Constitution for the European Union (2004)* koju je zajednički uredio s Charlesom Blankartom, dvotomne *The Economics of Politics* (2001), *Perspectives on Public Choice* (Cambridge University Press, 1997) i *The Dynamics of Company Profits* (Cambridge University Press, 1990), kao i još šest drugih naslova. Profesor Mueller bivši je predsjednik međunarodnih znanstvenih udruženja poput Public Choice Society, Southern Economic Association, Industrial Organization Society i *European Association for Research in Industrial Economics* (EARIE). Njegova glavna područja istraživanja i dalje su javni izbor i industrijska ekonomija.

Naslov izvornika
Public Choice III
by Dennis C. Muller

Published by the press syndicate of the university of cambridge
All rights reserved.

Copyright © hrvatskog izdanja MASMEDIA d.o.o.
www.masmedia.hr

Nakladnici
MASMEDIA
Poslovni dnevnik

Urednik
Vjeran Andrašić

Izvršna urednica
Ksenija Gredelj Vargović

Lektura
Brigita Baričević
Perina Vukša

Izrada kazala
Ivana Kirinić

Dizajn omota
Andrija Previšić, Adverta d.o.o.

Računalna priprema teksta
Darija Vuković

Tisak
Grafički zavod Hrvatske

Javni izbor III

Dennis C. Muller

UNIVERSITY OF VIENNA

ISBN 953-157-513-4

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 657919

ZA ADRIENNE, HOLLY, JACOBA, LAURENCEA

1	Uvod	1
	I. DIO • PODRIJETLO DRŽAVE	
2	Razlog za kolektivni izbor – alokativna efikasnost	8
2.1.	Javna dobra i zatvorenikove dileme	8
2.2.	Igre koordinacije	13
2.3.	Javna dobra i kukavice	14
2.4.*	Dragovoljno pribavljanje javnih dobara s konstantnim prinosima na opseg	16
2.5.*	Dragovoljno pribavljanje javnih dobara s promjenljivom ponudom tehnologija	20
2.6.	Eksternalije	23
2.7.	Coaseov teorem	25
2.8.	Coase i jezgra	27
2.9.	Poopćavanje Coaseova teorema	29
2.10.	Je li Coaseov teorem održiv bez unaprijed određenih vlasničkih prava?	31
2.11.	Eksternalije s velikim brojem pojedinaca	32
2.12.	Eksternalije s velikim brojem pojedinaca – drugi put	36
2.13.	Ekstperimentalni rezultati kod dragovoljnog pribavljanja javnih dobara	37
3	Razlog za kolektivni izbor – preraspodjela	40
3.1.	Preraspodjela kao osiguranje	41
3.2.	Preraspodjela kao javno dobro	43
3.3.	Preraspodjela u cilju zadovoljavanja normi pravičnosti	44
	Rasprava	46
3.4.	Preraspodjela u cilju poboljšanja alokativne efikasnosti	47
3.5.	Preraspodjela kao uzimanje	48
3.6.	Transferi dohotka u Sjedinjenim Državama	51
3.7.	Preraspodjela i raspodjela dohotka	53
3.8.	Preraspodjela za posebne interese	56
	II. DIO • ODABIR PRAVILA GLASOVANJA	
4	Odabir pravila glasanja	62
4.1.	Pravilo jednoglasnosti	62
4.2.	Kritike pravila jednoglasnosti	67
4.3.	Optimalna većina	69
4.4.	Obična većina kao optimalna većina	71
5	Pravilo većine – pozitivna svojstva	74
5.1.	Pravilo većine i redistribucija	74
5.2.	Cikličnost	78
5.3.*	Teorem medijanskog birača – jednodimenzionalni problemski prostor	80
5.4.	Pravilo većine i višedimenzionalni problemski prostor	81
5.5.*	Dokaz teorema medijanskog birača – slučaj višedimenzionalnosti	86
5.6.	Ravnoteže pravila većine kad preferencije nisu prostorno određene	87
5.7.*	Dokaz o ekstremnom ograničenju – teorem pravila većine	89
5.8.	Ograničenja za preferencije, prirodu i broj pitanja te za izbor pravila glasanja	
	koji može potaknuti ravnotežu	91
5.8.1.	<i>Homogenost preferencija</i>	91

5.8.2. <i>Homogene preferencije i pravila kvalificirane većine</i>	93
5.8.3. <i>Odnos između broja pitanja i alternativa i potrebne većine</i>	96
5.9. Trgovanje glasovima (logrolling)	97
5.10.* Trgovanje glasovima i cikličnost	100
5.11. Testiranje trgovanja glasovima	102
5.12. Manipuliranje dnevnim redom	104
5.12.1. <i>Kontrola dnevnog reda u prostornom okružju</i>	104
5.12.2. <i>Kontrola dnevnog reda u igri tko će dobiti veći dio kolača</i>	105
5.13. Zašto tako puno stabilnosti?	106
5.13.1. <i>Pitanja su uistinu jednodimenzionalna</i>	107
5.13.2. <i>Ograničavanje glasovanja samo na jednu dimenziju</i>	108
5.13.3. <i>Ravnoteže trgovanja glasovima</i>	109
5.13.4. <i>Empirijski dokaz o cikličnosti</i>	112
5.13.5. <i>Eksperimentalni dokaz o cikličnosti</i>	115
6 Pravilo većine – normativna svojstva	119
6.1. Condorcetov teorem porote	119
6.2. Mayov teorem o pravilu većine	124
6.3.* Dokaz Mayova teorema o pravilu većine ⁶	126
6.4. Rae-Taylorov teorem o pravilu većine	126
6.5. Pretpostavke pravila jednoglasnosti	128
6.6. Pretpostavke kad su sukobljena dva pravila	129
6.7. Posljedice primjene pravila na 'pogrešan' tip pitanja	131
6.7.1. <i>Presudna poboljšanja alokativne efikasnosti putem pravila većine</i>	131
6.7.2. <i>Odlučivanje o preraspodjeli na osnovi načela jednoglasnosti</i>	133
6.8. Zaključci	134
7 Jednostavne alternative za pravilo većine	137
7.1. Definirani alternativni postupci glasovanja	137
7.2. Usporedba postupaka – Condorcetova učinkovitost	138
7.3. Usporedba postupaka – utilitaristička učinkovitost	141
7.4. Bordin poučak	141
7.4.1. <i>Aksiomska svojstva</i>	141
7.4.2. <i>Bordin poučak i 'tiranija većine'</i>	143
7.4.3. <i>Bordin poučak i strateška manipulacija</i>	144
7.5. Glasovanja odobravanjem	145
7.6. Posljedice za izbornu reformu	146
8 Složene alternative za pravilo većine	148
8.1. Proces otkrivanja potražnje	149
8.1.1. <i>Mehanika procesa</i>	149
8.1.2. <i>Aukcijski mehanizam Vernona Smitha</i>	156
8.2. Glasovanje po pitanjima	157
8.3.* Objašnjenje Hylland-Zeckhauserova postupka za glasovanje po pitanjima	158
8.4. Glasovanje ulaganjem veta	161
8.5. Usporedba postupaka	166
Izlazak, glasovanje i neloyalnost	169

9.1. Teorija klubova	169
9.2. Glasovanje nogama	173
9.3. Globalna optimalnost putem glasovanja nogama	176
9.4.* Klubovi i jezgra	180
9.5. Glasovanje nogama: empirijski dokaz	184
9.6. Dobrovoljne udruge, alokativna učinkovitost i ravnopravnost u raspodjeli	187
9.7. Teorija revolucije	190
III. DIO • JAVNI IZBOR U ZASTUPNIČKOJ DEMOKRACIJI	
10 Federalizam	194
10.1. Logika federalizma	194
10.1.1. <i>Problem dodjeljivanja</i>	194
10.1.2. <i>Federalizam uz geografsku zastupljenost</i>	196
10.2. Zašto država može biti 'prevelika' u federalizmu	197
10.2.1. <i>Trgovanje glasovima</i>	197
10.2.2. <i>Univerzalizam</i>	199
10.3. Međusobne potpore različitih razina vlasti u federalizmu	200
10.3.1. <i>Međusobne potpore različitih razina vlasti čiji je cilj postizanje Paretove optimalnosti</i>	200
10.3.2. <i>Empirijski dokaz o međusobnim potporama različitih razina vlasti</i>	204
10.4. Zašto država može biti 'prevelika' ili 'premala' u federalizmu	206
10.5. Problem centralizacije u federalizmu	210
11 Dvostranačko nadmetanje – determinističko glasovanje	213
11.1. Ishodi u dvostranačkoj demokraciji	214
11.2. Dvostranačko nadmetanje u ograničenom političkom prostoru	219
11.2.1. <i>Nepokriveni skup</i>	219
11.2.2. <i>Nepokriveni skup s pitanjima visoke valencije</i>	222
11.3. Ublažavanje pretpostavki downsovskog modela	224
11.3.1. <i>Kandidati imaju preferencije s obzirom na politike</i>	224
11.3.2. <i>Kandidati mogu ući i izaći iz nadmetanja</i>	225
11.4. Testiranje hipoteze medijanskoga birača	225
11.5. Jesu li lokalni javni rashodi javna ili privatna dobra?	228
12 Dvostranačko natjecanje – probabilističko glasovanje	231
12.1. Nestabilnost kod determinističkoga glasovanja	231
12.2. Ravnoteže u probabilističkom glasovanju	234
12.3. Normativne karakteristike ravnoteže	234
12.4. Ravnoteže kod interesnih skupina	236
12.5. Primjena na oporezivanje	238
12.5.1. <i>Logika</i>	238
12.5.2. <i>Dokazi</i>	240
12.6. Komentar	241
13 Višestranački sustavi	245
13.1. Dva stajališta o zastupanju	245
13.2. Odabir zastupničkog tijela zakonodavaca	246

13.3. Proporcionalna zastupljenost u praksi	246
13.4. Izborna pravila	247
13.4.1. <i>Hareova, Droopova, Imperialijeva, d'Hondtova i Sainte-Laguéova formula</i>	247
13.4.2. <i>Pojedinačni prenosivi glas (PPG)</i>	248
13.4.3. <i>Ograničeno glasovanje</i>	249
13.4.4. <i>Sustavi s pojedinačnim neprenosivim glasovima (PNG)</i>	251
13.5. Izborna pravila i broj stranaka	251
13.6. Izborna pravila i stupanj proporcionalnosti	256
13.7. Ciljevi stranaka	258
13.7.1. <i>Teorije koalicija s jednodimenzionalnim političkim prostorom</i>	260
13.7.2. <i>Teorije koalicija s dvodimenzionalnim ili višedimenzionalnim političkim prostorom</i>	264
13.7.2.2. <i>Medijanska pozicija 'dimenziju po dimenziju'</i>	265
13.8. Stabilnost vlada	268
13.8.1. <i>Trajanje vlada</i>	270
13.8.2. <i>Smrt vlada</i>	270
13.8.3. <i>Sažetak</i>	273
13.9. Društvena stabilnost	273
13.10. Strateško glasovanje	274
13.10.1. <i>Strateško glasovanje kod pravila obične većine</i>	274
13.10.2. <i>Strateško glasovanje u višestranačkim sustavima</i>	275
13.11. Komentar	276
14 Paradoks glasovanja	280
14.1. Hipoteza racionalnoga glasača	281
14.1.1. <i>Očekivana maksimizacija korisnosti</i>	281
14.1.2. <i>Želja za glasovanjem</i>	282
14.1.3. <i>Glasovanje kao igra mačke i miša</i>	283
14.1.4. <i>Racionalni birač kao strateg minimax kriterija žaljenja</i>	284
14.2. Hipoteza racionalnog birača: dokazi	285
14.3. Hipoteza ekspresivnog birača	296
14.4. Hipoteza etičnog birača	298
14.5. Etičke preferencije kao sebično ponašanje	300
14.6. Sebični birač	302
14.7. Sažetak i implikacije	304
15 Iznudivanje rente	308
15.1. Teorija iznudivanja rente	308
15.1.1. <i>Osnovni model iznudivanja rente sa stalnim brojem sudionika</i>	310
15.1.2. <i>Utjecaj slobodnog ulaza</i>	312
15.1.3. <i>Iznudivanje rente sa sekvencijalnim ulaganjima</i>	312
15.1.4. <i>Ublažavanje pretpostavki</i>	314
15.2. Iznudivanje rente putem regulacije	317
15.3. Iznudivanje rente i politički proces	320
15.4. Iznudivanje rente putem carina i kvota	321
15.4.1. <i>Ekonomski učinci carina, kvota i dobrovoljnih izvoznih ograničenja</i>	321

15.4.2. <i>Endogeni modeli zaštite</i>	324
15.4.3. <i>Preostale nedoumice</i>	326
15.5. Iznudivanje rente u drugim aktivnostima države	327
15.6. Koliki su gubici blagostanja zbog iznuđivanja rente?	328
16 Birokracija	331
16.1. Neizvjesnost, informacije i moć	332
16.2. Birokrat koji maksimira proračun	333
16.2.1. <i>Okružje i poticaji</i>	334
16.2.2. <i>Model</i>	335
16.3. Proširenje modela	336
16.3.1. <i>Alternativne institucionalne pretpostavke</i>	336
16.3.2. <i>Pogađanje između financijera i javnog tijela</i>	339
16.4. Alternativne bihevioralne pretpostavke	339
16.4.1. <i>Birokrat koji maksimira inerciju</i>	339
16.4.2. <i>Birokrat koji izbjegava rizik</i>	341
16.5. Empirijski testovi	342
16.5.1. <i>Moć onoga koji postavlja dnevni red</i>	342
16.5.2. <i>Razlike u cijenama javnih i privatnih usluga</i>	344
16.6. Država kao Levijatan	349
16.6.1. <i>Teorija</i>	349
16.6.2. <i>Empirijsko testiranje – državni izdaci i porezi</i>	351
16.7. Zaključci	352
17 Zakonodavna tijela i birokracija	354
17.1. Model dominacije Kongresa	354
17.1.1. <i>Dominacija Kongresa preko administrativne strukture</i>	354
17.1.2. <i>Dominacija Kongresa preko administrativnog postupka</i>	356
17.2. Utjecaj neizvjesnosti i transakcijskih troškova	356
17.2.1. <i>Neizvjesnost i težište odgovornosti</i>	356
17.2.2. <i>Neizvjesnost, transakcijski troškovi i obvezivanje</i>	357
17.3. Kongres i predsjednik	358
17.3.1. <i>Zakonodavno tijelo kontrolira predsjednika</i>	358
17.3.2. <i>Predsjednička kontrola nad zakonodavcem</i>	361
17.3.3. <i>Problem pat-pozicije</i>	363
17.4. Kongres, predsjednik i pravosuđe	366
17.4.1. <i>Uvođenje pravosuđa u model</i>	366
17.4.2. <i>Ciljevi pravosuđa</i>	367
17.5. Odlučivanje unutar zakonodavne vlasti u Europskoj uniji	369
17.6. Zaključci	372
18 Diktatura	373
18.1. Korijeni diktature	374
18.2. Ciljevi diktatora	376
18.2.1. <i>Potrošnja diktatora</i>	376
18.2.2. <i>Moć</i>	376
18.2.3. <i>Sigurnost</i>	378

18.3. Funkcioniranje i opstanak diktatura	378
18.3.1. <i>Diktator koji maksimira korisnost</i>	378
18.3.2. <i>Žicari i totalitaristi</i>	379
18.3.3. <i>Selektivne strategije opstanka</i>	380
18.3.4. <i>Diktatorova dilema</i>	382
18.3.5. <i>Granice totalitarizma</i>	382
18.4. Uspon i pad diktatura	383
18.5. Diktatura i ekonomski učinak	385
18.5.1. <i>Relativne prednosti diktature i demokracije</i>	385
18.5.2. <i>Relativni ekonomski učinak diktatura i demokracija</i>	387
18.6. Zaključci	389
 IV. DIO • PRIMJENA I TESTIRANJE	
19 Političko nadmetanje i makroekonomski učinak	392
19.1. Makroekonomski učinak i politički uspjeh	392
19.1.1. <i>Funkcije broja glasova i funkcije popularnosti</i>	392
19.1.2. <i>Koga birači smatraju odgovornim?</i>	393
19.2. Oportunistička politika	398
19.2.1. <i>S kratkovidnim biračima</i>	399
19.2.2. <i>S racionalnim biračem</i>	400
19.3. Stranačka politika	400
19.3.1. <i>Stranačka politika uz retrospektivne birače</i>	403
19.3.2. <i>Stranačka politika uz racionalne birače koji gledaju prema naprijed</i>	404
19.4. Dokazi	406
19.4.1. <i>Pokušavaju li političari manipulirati makroekonomskim okruženjem?</i>	406
19.4.2. <i>Postoji li stranačka pristranost?</i>	407
19.4.3. <i>Koje teorije najviše odgovaraju podacima?</i>	410
19.4.4. <i>Dodatni dokazi za Alesina-Rosenthalov model</i>	414
19.4.5. <i>Rasprava</i>	415
19.5. Ponašanje birača	418
19.5.1. <i>Kratkovidno, retrospektivno, racionalno</i>	418
19.5.2. <i>Sociotropno ili egotropno</i>	419
19.6. Politika i inflacija	420
19.6.1. <i>Hipoteze</i>	420
19.6.2. <i>Činjenice</i>	421
19.6.3. <i>Neovisnost središnje banke</i>	424
19.7. Deficit	425
19.7.1. <i>Činjenice</i>	425
19.7.2. <i>Hipoteze</i>	425
19.7.3. <i>Dokazi</i>	426
19.8. Razmišljanja	427
20 Interesne skupine, prilozi za kampanje i lobiranje	430
20.1. Logika kolektivnog djelovanja	431
20.2. Modeli političkog ponašanja interesnih skupina	433

20.2.1. <i>Informativna kampanja u downsovskom modelu</i>	434
20.2.2. <i>Nagovaračka kampanja u downsovskom modelu</i>	434
20.3. Empirijske studije uzroka i posljedica kampanjskih priloga	438
20.3.1. <i>Glasovi za kandidata funkcija su kampanjskih izdataka</i>	438
20.3.2. <i>Determinante kampanjskih priloga</i>	443
20.3.3. <i>Determinante zastupničkog ponašanja pri glasovanju – prilozi za kampanju</i>	445
20.3.4. <i>Determinante zastupničkog ponašanja pri glasovanju – ideologija ili golo preživljavanje?</i>	446
20.3.5. <i>Vrednovanje</i>	449
20.4. Lobiranje	452
20.5. Učinak aktivnosti interesnih skupina na blagostanje	453
21 Veličina države	457
21.1. Činjenice	457
21.2. Objašnjenja za veličinu i rast države	461
21.2.1. <i>Država kao pribavljač javnih dobara i uklanjač eksternalija</i>	462
21.2.2. <i>Država kao vršitelj preraspodjele dohotka i bogatstva</i>	466
21.2.3. <i>Interesne skupine i rast državne potrošnje</i>	474
21.2.4. <i>Birokracija i rast države</i>	477
21.2.5. <i>Fiskalna iluzija</i>	480
21.2.6. <i>Porezna elastičnost</i>	482
21.3. Zaključci	483
22 Veličina države i gospodarska uspješnost	487
22.1. Socijalni gubici od oporezivanja	487
22.2. Veličina države i djelovanje crnog tržišta	491
22.3. Veličina države i korupcija	495
22.4. Veličina države i ekonomska produktivnost	496
22.5. Veličina države i gospodarski rast	499
22.5.1. <i>Metodološki problemi</i>	499
22.5.2. <i>Dokazi</i>	501
22.6. Aktivnost države i gospodarski pad nacija	504
22.6.1. <i>Logika</i>	504
22.6.2. <i>Empirijski dokazi</i>	506
22.7. Zaključci	509
V. DIO • NORMATIVNI JAVNI IZBOR	
23 Funkcije društvenog blagostanja	512
23.1. Bergson-Samuelsonova funkcija društvenog blagostanja	512
23.2. Aksiomatske funkcije društvenog blagostanja	516
23.2.1. <i>Flemingova funkcija društvenog blagostanja</i>	517
23.2.2. <i>Harsanyijeva funkcija društvenog blagostanja</i>	517
23.2.3. <i>Dvije kritike Harsanyijeve funkcije društvenog blagostanja</i>	519
23.2.4. <i>Ngova funkcija društvenog blagostanja</i>	523
23.2.5. <i>Nasheva i druge umnožene funkcije društvenog blagostanja</i>	523
23.3. Koji je oblik funkcije društvenog blagostanja najbolji?	525

24 Nemogućnost utvrđivanja društvenog redoslijeda	529
24.1. Logika dokaza	530
24.2. Ublažavanje postulata	532
24.2.1. <i>Tranzitivnost</i>	532
24.2.2. <i>Neograničena domena</i>	535
24.2.3. <i>Neovisnost irelevantnih alternativa</i>	536
24.3. Funkcije društvenog blagostanja otporne na strategiju	538
24.4. Učinci na javni izbor	540
25 Pravedni društveni ugovor	543
25.1. Društveni ugovor	544
25.2. Dva načela pravde	545
25.3. Proširenja teorije na druge faze političkog procesa	547
25.4. Kritika Rawlsova društvenog ugovora	548
25.4.1. <i>Društveni ugovor</i>	548
25.4.2. <i>Dva načela pravde</i>	551
25.4.3. <i>Eksperimentalni dokazi</i>	553
25.5. Dvije utilitarističke obrane načela maximina	554
25.5.1. <i>Maximin kao sredstvo za postizanje pridržavanja društvenog ugovora</i>	554
25.5.2. <i>Maximin kao načelo preraspodjele</i>	555
25.6. Društveni ugovor kao ustav	556
26 Ustav kao utilitaristički ugovor	558
26.1. Ustavni kontekst	559
26.2. Slučaj dvaju istodobnih djelovanja	560
26.3. Ustavni ugovor	562
26.3.1. <i>Optimalno kolektivno djelovanje samo uz neizvjesnost identiteta</i>	562
26.3.2. <i>Optimalno kolektivno djelovanje u okolnostima neizvjesnosti identiteta i brojeva</i>	564
26.3.3. <i>Optimalno kolektivno djelovanje u okolnostima neizvjesnosti identiteta, brojeva i isplate</i>	566
26.4. Simetrične i asimetrične zabrane i obveze	566
26.5. Neprekinute radnje s međuovisnim korisnostima	567
26.6. Troškovi donošenja odluka	569
26.6.1. <i>Zatvorenikove dileme</i>	569
26.6.2. <i>Izravni sukobi</i>	572
26.7. Prava i obveze	573
26.8. Ustavi: ugovori ili konvencije?	575
26.8.1. <i>Ustavi kao ugovori</i>	576
26.8.2. <i>Ustavi kao konvencije</i>	577
26.8.3. <i>Rasprava</i>	578
26.9. Zaključak o dvofaznim teorijama društvenog izbora	579
26.10. Od normativne, dvofazne teorije ustava do testiranja hipoteze	581
27 Liberalna prava i društveni izbor	583
27.1. Teorem	583

27.2. Rješavanje paradoksa	584
27.2.1. <i>Prava važnija od Pareta</i>	584
27.2.2. <i>Paretove zamjene djelovanja</i>	586
27.2.3. <i>Paretove zamjene prava</i>	588
27.3. Pravo na društveno stanje nasuprot prava na djelovanje	589
27.4. Liberalna prava i obveze	591
27.5. Ustavna prava i liberalna prava	591
VI. DIO • ŠTO SMO NAUČILI?	
28 Je li javni izbor išta pridonio proučavanju politike?	596
28.1. Neuspjesi modela politike zasnovanih na racionalnom akteru	596
28.2. Modeliranje kroz pristup racionalnog izbora	597
28.3. Predviđanje cikličnosti	601
28.4. Predviđanja prostornog modela	602
28.5. Predviđanje glasovanja i 'švercanja'	604
28.6. Može li javni izbor pridonijeti pozitivnom proučavanju političkih institucija?	606
28.7. Je li javni izbor išta pridonio normativnom proučavanju političkih institucija?	608
28.8. Zaključci	609
29 Alokacija, preraspodjela i javni izbor	613
Bibliografija	619
Kazalo imena	685
Kazalo pojmova	699

Predgovor

Ova knjiga predstavlja reviziju *Javnog izbora II*. Knjigu sam revidirao zadržavši u velikoj mjeri strukturu *Javnog izbora II* – većina materijala koju taj svezak sadrži pojavljuje se i u ovome. U nekim je slučajevima to rezultiralo vrlo malim izmjenama u jednom poglavlju i znatnim izmjenama u drugima. Nekoliko novih poglavlja napisano je kako bi se pokrile teme koje su se pojavile ili dobile na važnosti otkad je napisano prethodno izdanje. Također sam nastojao zadržati istu razinu kompleksnosti koju je imala prethodna verzija. Budući da je literatura postajala sve više teoretska i matematička, u novom materijalu, za razliku od prethodnoga teksta, ima više matematike, a razlika između ‘lakih’ i ‘teških’ odjeljaka, označena sa *, postala je proizvoljnija. Netko može dvojiti o opravdanosti moje odluke da ne izbacim više materijala iz prethodnog teksta, gdje se pojavljuje vrlo malo novih radova, kako bih ostavio više mjesta za novi materijal. Odlučio sam ne ići u tom smjeru, jer još uvijek smatram da knjiga predstavlja pregled *svih* glavnih tema javnog izbora. Ono malo novoga što je tijekom posljednjih godina objavljeno u vezi s Arrowljevima teoremima nemogućnosti ne znači da su pitanja koja postavlja ovo djelo ništa manje važna ili da bi ih trebalo izbaciti iz osnovnog kolegija o javnom izboru – ili barem ja tako vjerujem.

Javni izbor III je u značajnoj mjeri proširen u odnosu na prethodno izdanje, baš kao što je *Javni izbor II* bio u značajnoj mjeri proširen u odnosu na izdanje prije njega. Ipak, dio literature koji je adekvatno obrađen u *Javnom izboru III* puno je manji nego u prijašnjim verzijama teksta. Pribojavam se da će mnogi čitatelji steći dojam da nisam adekvatno odradio posao obrađujući ovu ili onu temu ili da sam nepravedno zanemario neke bitne doprinose. Ispričavam se za te propuste. Da bih zadržao knjigu u razumnim granicama, morao sam zakinuti neka pitanja i neke autore.

Onima koji poznaju *Javni izbor II*, sljedeći se sažetak izmjena može pokazati korisnim.

Poglavlje u JI III	Veza s JI II
1.	Manja revizija – 1. poglavlje
2.	Revidirana verzija – 2. poglavlje
3.	Znatna revizija – 3. i 23. poglavlje
4.	Revidirana verzija – 4. poglavlje
5.	Revidirana verzija – 5. poglavlje
6.	Manja revizija – 6. poglavlje
7.	Manja revizija – 7. poglavlje
8.	Manja revizija – 8. poglavlje
9.	Manja revizija – 9. poglavlje
10.	Novo poglavlje
11.	Revidirana verzija – 10. poglavlje
12.	Revidirana verzija – 11. poglavlje
13.	Znatna revizija – 12. poglavlje

14.	Revidirana verzija – 18. poglavlje
15.	Znatna revizija – 13. poglavlje
16.	Revidirana verzija – 14. poglavlje
17.	Novo poglavlje
18.	Novo poglavlje
19.	Znatna revizija – 15. poglavlje
20.	Znatna revizija – 16. poglavlje, s dodatnim materijalom iz 11. poglavlja
21.	Revidirana verzija – 17. poglavlje
22.	Novo poglavlje
23.	Manja revizija – 19. poglavlje
24.	Manja revizija – 20. poglavlje
25.	Revidirana verzija – 21. poglavlje
26.	Znatna revizija – 22. poglavlje, gotovo potpuno novo poglavlje
27.	Novo poglavlje u kojem je proširen materijal iz odjeljka C starog 20. poglavlja
28.	Novo poglavlje
29.	Manja revizija – 24. poglavlje

Zahvaljujem nekolicini autora i izdavača koji su mi ljubazno dopustili da reproduciram sliku ili tablicu iz neke od njihovih publikacija.

1. Materijal iz tablica 1. i 3. iz Avinash Dixit i Mancur Olson, 2000, “Does Voluntary Participation Undermine the Coase Theorem?”, *Journal of Public Economics*, 76 (lipanj): 309-35. Elsevier Science.
2. Materijal iz tablica 1. i 3. iz Åsa Hansson i Charles Stuart, uskoro dostupan, “Peaking of Fiscal Sizes of Government”, *European Journal of Political Economy*, Elsevier Science.
3. Slike 5.7b., 5.13. i 5.20b. iz Richard D. McKelvey i Peter C. Ordeshook, 1987, “A Decade of Experimental Research of Spatial Models of Elections and Committees”, u J. M. Enelow i M. J. Hinich (ur.), *Advances in the Spatial Theory of Voting*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 99-144.
4. Materijal iz tablice iz Norman Schofield, 1993, “Political Competition in Multiparty Coalition Governments”, *European Journal of Political Research*, 23: 1-3, Kluwer Academic Publishers.
5. Materijal iz tablice na stranici 91. iz Ulrich Koester i Stefan Tangermann, 1990, “The European Community”, u F. H. Sanderson (ur.), *Agricultural Protection in the Industrial World*, Washington, D. C.: Resources for the Future, str. 64-111.
6. Materijal iz tablica 10.1. i 10.3. iz Dennis C. Mueller, 1996, *Constitutional Democracy*, Oxford: Oxford University Press.

7. Znatni dijelovi iz Dennis C. Mueller, 2001, "The Importance of Uncertainty in a Two-Stage Theory of Constitutions", *Public Choice*, 108, (rujan): 223-58, Kluwer Academic Publishers.
8. Materijal iz tablice 3.3.2. iz Friedrich Schneider i Dominik H. Enste, 1998, "Increasing Shadow Economies All over the World – Fiction or Reality?", u rukopisu, Sveučilište u Linzu.
9. Slika 6.1. iz Michael Laver i Kenneth Shepsle, 1996, *Making and Breaking Governments*, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Materijal iz tablice 15.13. iz Wolfgang C. Müller i Kaare Strøm (ur.), 2000, *Coalition Governments in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.
11. Materijal iz tablice C u dodatku kod Gary W. Cox, 1997, *Making Votes Count*, Cambridge: Cambridge University Press.
12. Materijal iz slike 4.1. iz Alberto Alesina i Howard Rosenthal, 1995, *Partisan Politics, Divided Government, and the Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Nekoliko kolega bilo je dovoljno ljubazno da pročita dijelove teksta i da ponudi komentare ili da ukaže na pogreške u *Javnog izboru II*. Zahvaljujem im na njihovoj ljubaznoj pomoći: Bernard Grofman, Douglas Hibbs, Arye Hillman, Wolfgang Müller, Shmuel Nitzan, Hans Pitlik, Thomas Stratmann, Rein Taagepera, i Ronald Wintrobe. Posebno moram istaknuti savjesne napore studenta Sveučilišta u Beču, Daniela T. Dicklera, koji je pažljivo ispitaio svaki redak *Javnog izbora II* i predložio brojna poboljšanja.

Sastavljanje rukopisa ove veličine i obujma podrazumijeva ulaganje izrazito velikog napa u vođenje referenci, izradu slika, izradu i provjeru tablica i slično. Imao sam iznimnu sreću da sam na Sveučilištu u Marylandu i ovdje u Beču imao priliku raditi s dvjema izvrsnim tajnicama. Srdačnu zahvalu upućujem Heidi Wurm za sve ono što je učinila da bi se ovu knjigu dovelo do ostvarenja.

Dennis C. Mueller

Predgovor hrvatskom izdanju

Prijevod knjige *Javni izbor III* na hrvatski jezik pripada u nevelik popis literature o temeljima discipline unutar različitih društvenih znanosti, koja se u nas sustavno objavljuje od početka 1990-ih. Predstavljena u tom svjetlu, Muellerova knjiga može se usporediti, primjerice, s fundamentalnim djelima iz ekonomije i sociologije, poput Samuelsonove i Nordhausove *Ekonomije*, ili pak Haralambosove i Holbornove *Sociologije*, koja su objavljena u tom razdoblju. Knjiga koja je pred nama pripada, drugim riječima, u nevelik popis radova u kojima je glavni tok discipline cjelovito prikazan u jednoj jedinosti knjizi. No, njezino objavljivanje na hrvatskom jeziku ima ponešto drukčije značenje u odnosu na spomenuta djela. Za razliku od tih radova, Muellerova knjiga je prikaz znanstvene discipline koja ne spada u "glavni tok". Ona za razliku od, primjerice, Samuelsonove neoklasične sinteze, ne prikazuje "glavni tok" moderne mikroekonomije i makroekonomije, već stanje discipline koja se nalazi "izvan glavnog toka". Temeljni razlog tome proizlazi iz činjenice što se teorija javnog izbora nalazi na razmeđu disciplina, što se ne može jednoznačno uvrstiti u ekonomiju, političku znanost, sociologiju, pravo ili političku filozofiju. Budući da se nalazi na razmeđu tih disciplina, oni koji se bave javnim izborom predstavljaju neku vrstu znanstvene "sekte".¹

Muellerova knjiga nije prvi rad o teoriji javnog izbora dostupan čitateljima na hrvatskom jeziku. O tom pristupu postoji već nekoliko radova u Hrvatskoj. Preveden je kratki uvod u disciplinu britanskog politologa Iaina McLeana², koji može poslužiti kao udžbenik za prijediplomski i diplomski studij iz tog pristupa na fakultetima društvenih znanosti. Jednako tako, prevedena je i politološki intonirana monografija o toj temi, jednog od najpoznatijih europskih politologa Michaela Lavera.³ Ona je po strukturi slična McLeanovu djelu, no daje niz dodatnih uvida o važnosti političkog sustava i političkih institucija u javnom izboru, tako da predstavlja važan doprinos studiju političke znanosti na našim sveučilištima. Domaći autori su do sada objavili samo jedno cjelovito djelo o teoriji javnog izbora⁴, premda postoji niz segmentarnih prikaza tog pristupa u knjigama i časopisima. Ni jedna se od spomenutih knjiga, međutim, ne može mjeriti s Muellerovim *Javnim izborom III*. Po svojoj obuhvatnosti, argumentaciji pojedinih koncepata i teza, to je djelo temeljitije i sustavnije od bilo kojeg rada koji se o toj temi dosad pojavio u nas. Štoviše, pojedine knjige koje su o javnom izboru do sada objavljene u Hrvatskoj, dobivaju svoj puni značaj tek objavom ove knjige.

U dvadeset devet pomno oblikovanih poglavlja u knjizi se podastire sustavan prikaz svih bitnih komponenti pozitivne i normativne teorije javnog izbora. Mueller knjigu započinje lapidarnom konstatacijom: "Javni izbor može se definirati kao ekonomsko proučavanje

¹ Metafora sa sektom, čini mi se, na najbolji način odražava pravu prirodu teorije javnog izbora. Autori koji prakticiraju takav pristup dolaze iz različitih područja istraživanja, od javnih financija, preko teorije države, izbornih sustava i političke ekonomije vlasničkih prava, sve do filozofije pravednosti. Njezini protagonisti jesu najvećim dijelom vezani uz ekonomiju, no svakako bi bilo pretjerano reći da je teorija javnog izbora postala dominantnom metodološkom orijentacijom unutar znanstvenog polja ekonomije. Ona je, možda, postala tek neizostavnim dijelom objašnjenja, na koje danas obvezno nailazimo u temeljnim udžbenicima ekonomije ili javnih financija, gdje se u pravilu jedno ili dva poglavlja posvećuju tom pristupu.

² Iain McLean, *Uvod u javni izbor*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti, 1997.

³ Michael Laver, *Privatne želje i politika: Poziv na politiku racionalnog izbora*, Zagreb, Jesenski i Turk, 2005.

⁴ V. Zdravko Petak, *Javna dobra i političko odlučivanje*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti, 2001.

netržišnog odlučivanja, ili jednostavno, kao primjenu ekonomije na političku znanost. Predmet javnog izbora je jednak kao i u političkoj znanosti: teorija države, pravila glasanja, ponašanje birača, stranačka politika, birokracija i tako redom. Metodologija javnog izbora dolazi, međutim, iz polja ekonomije. Temeljni postulati javnog izbora koji se tiču ponašanja aktera jednaki su onima u ekonomiji – da je čovjek egoistični, racionalni maksimizator korisnosti” (str. 1). Zbog toga se čitav pristup nerijetko označava ekonomskom teorijom politike, premda se sam pristup češće razmatra kao dio nove političke ekonomije.

Prvo izdanje *Javnog izbora* izašlo je 1979., drugo deset godina kasnije, a 2003. izašlo je i treće izdanje, koje se sada daje na uvid čitateljima na hrvatskom jeziku. Takvim je pristupom oblikovanju svog djela Dennis Mueller opravdano priskrbio još jednu sličnost sa znamenitim Samuelsonovim djelom. Jednako kao i nobelovac s MIT-a, i Mueller svoje djelo tijekom vremena značajno prerađuje, dajući u novim izdanjima drukčiju strukturu građe, ažuriranu najznačajnijim nalazima istraživanja javnog izbora do kojih su u međuvremenu došli brojni predstavnici tog pristupa.

Knjiga je podijeljena na šest dijelova. U prvom dijelu govori se o izvorima države, a rasprava se vodi o dvama temeljnim razlozima koji dovode do kolektivnog izbora – problemu alokativne efikasnosti i problemu redistribucije. Drugi dio knjige posvećen je raspravi o javnom izboru sa stajališta izravne demokracije. U tom dijelu rada Mueller zapravo razmatra temeljne značajke različitih pravila glasanja, poput pravila većine i jednoglasnosti. Njegov je naglasak na različitim vrstama korekcije pravila glasanja, tako da su čak dva poglavlja (sedmo i osmo poglavlje) posvećena jednostavnim i složenim alternativama pravilu većine. Treći dio knjige razmatra javni izbor u predstavničkoj demokraciji. Nakon razmatranja općih značajki pravila glasanja, autor u analizu uključuje značajke političkih institucija i procesa – federalizam, stranačke sustave i stranačku konkurenciju, ponašanje birača, iznuđivanje rente (*rent-seeking*), trgovanje glasovima (*logrolling*), birokraciju, zakonodavna tijela, diktature. U četvrtom dijelu knjige primjenjuje i testira koncepte razvijenih unutar teorije javnog izbora. Taj dio njegova rada ima višestruke aplikativne značajke za čitav niz grana unutar ekonomske i političke znanosti. Najprije razmatra pitanje odnosa političke konkurencije, odnosno, političkog nadmetanja i makroekonomske uspješnosti, da bi nakon toga prešao na ulogu interesnih skupina u davanju novca za predizborne kampanje i lobiranje. Aplikativni dio knjige završava analizom čimbenika koji utječu na veličinu javnog sektora, s posebnim poglavljem koje se odnosi na odnos njegove veličine i ekonomske uspješnosti.

Peti dio odnosi se na normativni koncept kolektivnog izbora, koji je s vremenom postao poznat kao teorija socijalnog izbora (*social choice*). U tom dijelu rada autor prelazi na teren političke filozofije i političke teorije, razmatrajući pitanja funkcije društvenog blagostanja, pravednosti, društvenog ugovora, ustava i liberalnih prava. Knjiga završava šestim dijelom u kojem Mueller sumira ono što smo o javnom izboru naučili na osnovi doprinosa različitih autora o kojima je do tada bila riječ. U pretposljednem poglavlju knjige najprije razmatra doprinos teorije javnog izbora proučavanju politike i političkoj znanosti, da bi se u posljednjem poglavlju ponovno vratio na temeljna pitanja alokacije i redistribucije, odnosno na dva temeljna razloga zbog kojih dolazi do kolektivnog djelovanja, a time i do javnog izbora.

U djelu se rabi vrlo strogi i sofisticirani metajezik teorije javnog izbora, prožet uporabom matematike i matematičkih simbola, uz mnoštvo pozivanja na precizne statističke rezultate do kojih su tijekom posljednjih nekoliko desetljeća došli brojni znanstvenici, proučavajući različite oblike javnih izbora u pojedinim političkim zajednicama. Autor pri svemu tome

daje vrlo precizan prikaz pojedinačnih doprinosa teoriji javnog izbora, od utemeljitelja samog pristupa, poput nobelovaca Arrowa i Buchanana, preko Downsa, Tullocka, Olsona i Rikera, do najnovije generacije stručnjaka u toj disciplini. Rezultati istraživanja znanstvenika orijentiranih na javni izbor danas se mogu naći u vodećim ekonomskim, politološkim i sociološkim časopisima, te u specijaliziranoj periodici poput časopisa *Public Choice*, *Social Choice and Welfare*, *Constitutional Political Economy* i drugima. Djelo je zbog toga najbolji mogući pregled doprinosa formalnoj ekonomskoj i političkoj analizi, te može poslužiti u značajnom dijelu poslijediplomskih studija ekonomije, politologije i sociologije, ali humanističkih znanosti, poput filozofije.

Premda se u najvećem dijelu knjige rabi strogi jezik formalne analize, knjiga posjeduje određenu razinu pitkosti, čemu u velikoj mjeri pridonose citati iz djela klasika političke ili ekonomske misli, ili pak govora političara različitih ideoloških orijentacija, koje autor koristi kao moto svog uvoda u pojedina poglavlja. Prvi moto koji je autor upotrijebio odnosi se tako na Aristotela – da je čovjek, naime, po svojoj prirodi politička životinja, da bi knjiga završila navođenjem stavova Thomasa Jeffersona o ulozi zakona i institucija u oblikovanju dobrog političkog poretka.

Navođenje općih značajki djela ne daje nam još uvijek odgovor na pitanje kakva je u osnovi validnost teorije javnog izbora kao pristupa javnom odlučivanju. Čini nam se plauzibilnim prihvatiti stav Andrewa Hindmoora, profesora političke znanosti sa Sveučilišta Queensland u Australiji, da se temeljna načela samog pristupa mogu sažeti u pet postavki.⁵ Prva se odnosi na postavku o metodološkom individualizmu, kojom se rezultati ili ishodi kolektivnog odlučivanja tumače stavovima i očekivanjima pojedinačnih aktera. Druga temeljna značajka pristupa je snažno oslanjanje na deduktivne analitičke modele. Umjesto da se do spoznaja o političkome procesu i rezultatima kolektivnog odlučivanja dođe prikupljanjem podataka i činjenica koji se vezuju uz njih, teoretičari javnog izbora rabe unaprijed oblikovane modele političkog procesa, koje zatim provjeravaju empirijskim istraživanjima.

Iduća značajka teorije javnog izbora odnosi se na postavku o racionalnosti. Zagovornici tog pristupa primjenjuju postavku instrumentalne racionalnosti, prema kojoj se racionalnost djelovanja ocjenjuje isključivo sa stajališta upotrijebljenih instrumenata za ostvarivanje prethodno postavljenih ciljeva. Ciljevi se pri tome određuju prije sredstava, a kriterij racionalnosti odnosi se isključivo na način izbora upotrijebljenih sredstava. Pri tome se pretpostavlja da pojedinci posjeduju sve informacije o mogućnostima ostvarivanja vlastitih preferencija i da ih precizno vezuju za jasne ciljeve. Sredstva su, drugim riječima, važnija od ciljeva. U svemu tome, teoretičari javnog izbora snažno inzistiraju na tome da pojedinci imaju vlastite redosljede preferencija neovisno o društvenom ili političkom kontekstu koji ih okružuje.

Postavku o racionalnosti zagovornici teorije javnog izbora nadopunjuju postavkom o pojedinačnom interesu. Svi akteri u procesu kolektivnog odlučivanja slijede svoje pojedinačne interese, tako da se prema njihovu sudu, ponašanje birača, političkih stranaka, interesnih skupina i birokracije može u potpunosti razumjeti samo ako se pođe od pretpostavke da u svom djelovanju oni slijede isključivo pojedinačne interese. I naposljetku, teorija javnog izbora u velikoj se mjeri zasniva na političkom individualizmu. Nije samo riječ o tome da pojedinci imaju svoje vlastite preferencije koje nastoje zadovoljiti u procesu kolektivnog

⁵ V. Andrew Hindmoor, *Rational Choice*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006, str. 1-4.

odlučivanja, već i o tome da se razina zadovoljavanja tih preferencija uzima ključnim kriterijem davanja ocjene takvom odlučivanju.

Na temelju prethodno navedenih postavki stvoren je metodološki okvir koji je od samog početka izazivao sumnju znatnog dijela društvenih znanstvenika, naročito onih izvan polja ekonomije. Nobelovac Herbert Simon je postupno razvio pristup racionalnog odlučivanja koji nije polazio od sveobuhvatne, instrumentalne racionalnosti, već od postavke ograničene racionalnosti. Takvim pristupom htio je pokazati da je instrumentalna racionalnost u pretjeranoj mjeri usmjerena na ishod, odnosno rezultat procesa, a premalo na sâm proces donošenja odluke. Istraživači koji su prihvatili koncept ograničene racionalnosti prilično su uvjerljivo pokazali da se usmjeravanjem na sâm proces, umjesto na ishode procesa, može mnogo bolje razumjeti utjecaj kognitivnih i emocionalnih struktura koje često priječe nedvosmisleno djelovanje u pravcu ostvarivanja ciljeva. Osim toga, s vremenom se pojedinci prilagođavaju okolnostima tako da počinju djelovati na osnovi rutine i prethodnih spoznaja, a ne na temelju sveobuhvatnog promišljanja problema. Doda li se tome činjenica da se donošenje odluka po pravilu odvija u uvjetima nesigurnosti, to za rezultat ima činjenicu da u stvarnom životu znatno veću ulogu ima ponašanje kojim se izbjegava rizik nego odlučivanje kojim se postižu apsolutno racionalne odluke.

Najsnažniji napad na znanstvenu validnost teorije javnog izbora izazvala je knjiga *Patologije teorije racionalnog izbora*, što su je objavili Donald Green i Ian Shapiro, politolozi sa Sveučilišta Yale.⁶ Oni su ustvrdili da najveći dio postavki teorije javnog izbora zapravo nije empirijski dokazan, a da se znanstvena rigoroznost samog pristupa, zasnovana dobrim dijelom na matematici, koristi da bi se prikrilo takav neuspjeh. Neovisno o tome što je spomenuta knjiga na dosad najsnažniji način dovela u pitanje niz temeljnih postavki teorije javnog izbora, čini se da je istodobno skrenula u potpunu difamaciju samog pristupa. Morris Fiorina, profesor političke znanosti na Stanfordu i jedan od najistaknutijih zastupnika teorije racionalnog izbora, doveo je u pitanje takvo odbacivanje, ističući da je političko ponašanje uvijek i ciljno određeno⁷. Da nije tek proizvod psiholoških čimbenika, vrste socijalizacije koji su prošli akteri ili pak organizacijskih normi unutar kojih djeluju. Argumenti teorije javnog izbora naročito dobro stoje kad su ulozi vezani uz neku odluku visoki, a broj igrača razmjerno malen. Kad su ulozi niski, a broj igrača velik, pristupi racionalnog izbora ne pomažu previše.

Teorija javnog izbora nastavit će, u to nema sumnje, i dalje izazivati čitav niz nedoumica među društvenim znanstvenicima. Njezino inzistiranje na tome da osim neuspjeha tržišta postoji i neuspjeh vlasti, uvijek će sa sobom nositi opasnost da je se uvuče u “neoliberalnu košulju”, premda su neki od najistaknutijih pobornika tog pristupa, poput, primjerice, Mancura Olsona, bili zagovornici snažnog javnog sektora i značajne uloge države u ekonomskoj i socijalnoj sferi. Za cjelovito sagledavanje teorije javnog izbora dobro je stoga pred sobom imati cjelovit prikaz tog pristupa. A Muellerova knjiga upravo nam to pruža – sustavan prikaz svih aspekata javnog izbora.

Knjiga je prije svega namijenjena ekonomistima, politolozima i sociolozima, koji se bave kolektivnim odlučivanjem. Knjiga je, dakako, namijenjena i poslijediplomskim (po-

⁶ V. Donald P. Green, Ian Shapiro, *Pathologies of Rational Choice Theory: Critique of Applications in Political Science*, New Haven, Yale University Press, 1994.

⁷ V. Morris P. Fiorina, When Stakes Are High, Rationality Kicks In, *New York Times*, 26. veljače 2000.

glavito doktorskim) studentima ekonomije, politologije i srodnih znanstvenih polja, poput, sociologije, prava, sociologije i filozofije. No, knjigu će moći koristiti i prijediplomski i diplomski studenti ekonomije, u programima koji se odnose na političku ekonomiju, ekonomiju javnog sektora i makroekonomiju. Knjiga bi trebala biti vrlo korisnom i studentima ekonomskog smjera na diplomskom studiju matematike, kojima će formalni jezik knjige zapravo najviše i odgovarati. Doktorski studenti u njoj će pronaći dragocjeno štivo za daljnji studij, pri čemu se to ne odnosi samo na studente ekonomije ili politologije. Spomenuta konstatacija odnosi se, primjerice, i na studente filozofije, jer se peti dio knjige, posvećen normativnom javnom izboru, dotiče takvih mislilaca kao što su Rawls i Nozick, bez kojih nije moguć studij suvremene filozofije.

Rad na pripremi hrvatskog izdanja bio je vrlo zahtjevan i dugotrajan. Ovom prilikom htio bih zahvaliti prevoditelju Dušku Čaviću i Luki Brkiću, kolegi s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, na kreativnoj suradnji prilikom brojnih susreta tijekom uređivanja prijevoda knjige. Zahvalio bih i kolegici Sandri Papac, s kojom smo započeli rad na prijevodu knjige. Jednako tako zahvalnost dugujem i kolegama s Fakulteta političkih znanosti, Mirjani Kasapović, Ivanu Grdešiću, Goranu Čularu i Nebojši Blanuši, koji su nam nesebično pomagali u pronalaženju odgovarajućih izraza u nerijetko vrlo zakučastom tekstu. U matematičkim dijelovima knjige nesebičnu pomoć pružio nam je kolega Zoran Škoda s Instituta Ruđer Bošković. I na kraju, zahvalio bih djelatnicima Masmedije na stručnoj pomoći u dovršetku ove knjige. Uvjeren sam da se napor isplatio i da smo dobili vrhunsko štivo za daljnji studij značajnog segmenta naših društvenih znanosti.

Zdravko Petak

Uvod

ČOVJEK JE PO PRIRODI POLITIČKA ŽIVOTINJA.

—ARISTOTEL

TA PODJELA RADA ... NUŽNA JE, IAKO VRLO SPORA I POSTUPNA, POSLJEDICA ODREĐENE SKLONOSTI U LJUDSKOJ PRIRODI KOJA NE TEŽI TAKVOJ VELIKOJ KORISTI; SKLONOSTI TRGOVINI, TRAMPI I MIJENJANJU JEDNE STVARI ZA DRUGU.

BILA TA SKLONOST JEDNO OD ONIH PRVOTNIH NAČELA U LJUDSKOJ PRIRODI ... ILI, ŠTO SE ČINI VJEROJATNIJIM, NUŽNA POSLJEDICA UPOTREBE RAZUMA I RIJEČI, ONA NIJE PREDMETOM NAŠEG SADAŠNJEG ISTRAŽIVANJA. ONA JE ZAJEDNIČKA SVIM LJUDIMA I NE NALAZI SE NI KOD JEDNE ŽIVOTINJE ZA KOJU BI SE ČINILO DA POZNAJE OVU ILI BILO KOJE DRUGE VRSTE UGOVORA.

—ADAM SMITH

Promatrajući Grke u četvrtom stoljeću prije Krista, Aristotel je mislio da su čovjekove prirodne sklonosti usmjerene na raspravljanje i političku aktivnost. Promatrajući Škote u osamnaestom stoljeću poslije Krista, Adam Smith je, međutim, vidio sklonost prema sudjelovanju u gospodarskoj razmjeni. Na temelju zapažanja ove dvojice intelektualnih divova, u društvenoj su znanosti razvijena dva zasebna područja: znanost o politici i znanost o ekonomiji.

U tradicionalnom pristupu, ova su dva područja bila razlikovana prema vrstama pitanja koja postavljaju, pretpostavkama koje stvaraju o pojedinačnim poticajima i metodologijama koje koriste. Politička znanost proučava čovjekovo ponašanje u javnoj areni; ekonomija proučava čovjeka na tržištu. Politička znanost je često pretpostavljala da politički čovjek slijedi javni interes. Ekonomija je pretpostavljala da svi ljudi slijede svoje privatne interese, te je to ponašanje s logičnom jedinstvenošću ukalupila u društvene znanosti.

No, vrijedi li ta dihotomija? Je li moguće da su i Aristotel i Smith bili u pravu? Mogu li politički i ekonomski čovjek biti jedno te isto? Na području javnog izbora pretpostavlja se da mogu.

Javni se izbor može definirati kao ekonomska studija o netržišnom odlučivanju ili jednostavno kao primjena ekonomije na politologiju. Predmet proučavanja javnog izbora isti je kao u politologiji: teorija države, pravila glasovanja, ponašanje birača, stranačke politike, birokracija i tako dalje. Međutim, metodologija javnog izbora je metodologija ekonomije. Osnovni bihevioristički postulat javnog izbora je, kad je riječ o ekonomiji, da je čovjek egoistični, racionalni maksimizator korisnosti.¹ Ovime se javni izbor stavlja unutar struje političke filozofije koja se u najmanju ruku proteže od Thomasa Hobbesa i Benedicta Spinoze, a unutar politologije od Jamesa Madisona i Alexisa de Tocquevillea. Iako u ovim ranim radovima nalazimo mnogo toga korisnoga i važnoga, i mnogo toga što je anticipiralo kasnija događanja, ovdje ne činimo baš nikakav napor kako bismo te ranije radove povezali sa suvremenom literaturom o javnom izboru, jer ih od suvremene literature odjeljuje sljedeće značajno obilježje. Suvremena literatura o javnom izboru koristi analitička oruđa ekonomije. Pokušaj da damo pregled starije literature koristeći analitička oruđa njezinih prethodnika odveo bi nas predaleko.²